

I. Leonard Leeb, *The Ideological Origins of the Batavian Revolution. History and Politics in the Dutch Republic 1747-1800* ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1973, x + 300 blz., f46,80).

De vraag naar de aard van de constitutie van de Republiek der Verenigde Nederlanden vormt vrijwel vanaf de Opstand een van de kernproblemen van de Nederlandse geschiedenis. Deze kwestie immers, die zozeer het welzijn van het land raakte, was maar niet een academisch twistpunt, maar een brandend actuele politieke zaak. Vooral in de achttiende eeuw, toen de tekorten van die constitutie (dit begrip in de oude, brede betekenis) steeds duidelijker werden en een al luider wordend geroep om 'grondwettige herstelling' klonk, vormde dit onderwerp dan ook de kern van de politieke discussie.

Na een brede inleiding, die de discussie over de constitutie van af de *Deductie* van François Francken (in vertaling toegevoegd) tot en met Van Slingelandts *Staatkundige Geschriften* bevat, geeft Leeb de resultaten van zijn eigenlijke onderzoek weer, beginnend met de revolutie van 1747 en de daarop gevolgde theoretische bezinning (als men tenminste een zo rustig woord mag bezigen voor de geschriften van Elie Luzac, Johan Wagenaar en vele andere deelnemers aan de De Wittenoerlog). Leeb volgt de verdere ontwikkeling van de patriotse en prinsgezinde ideologieën in de papieren oorlogen over Socrates, de Watergeuzen, in de werken van onder andere Paulus, Stijl, Van der Capellen, Elie Luzac (*Hollands Rijkdom* - de sociaal-economische zijde van de ideologische conflicten had mogelijk wat meer gewicht kunnen krijgen), de patriotse programma's van de jaren tachtig - niet in het minst *Grondwettige Herstelling* -, Kluit en Wiselius.

Het is hier uiteraard onmogelijk Leeb's samenvattingen en interpretaties over een zo breed onderwerp op de voet te volgen. Over het algemeen maken ze een intelligente en juiste indruk. Wie op de hoogte wil zijn van het debat over de constitutie, centraal thema in het politieke denken van die jaren, mag aan dit boek niet voorbijgaan. Op één punt willen we wat verder ingaan. Een telkens in dit boek herhaalde conclusie luidt dat de politieke discussie in de Republiek zulk een sterk historisch karakter droeg. Nog in de jaren tachtig was 'grondwettige herstelling' immers de meest 'progressieve' slogan die opgeld deed. Wel speelde natuurrechtelijk gedachtegoed (Grotius, Huber etc.) vanouds een belangrijke rol, maar dat vormde als het ware een component van een in wezen conservatief-historisch-empirische discussie. Eigenlijk pas na 1787 zouden de democratische patriotten de historie voor de theorie hebben ingeruild.

Eenzijds lijkt deze stelling, ook als resultaat van Leeb's hele betoog, zeer sterk; een belangwekkende zaak wordt er mee verwoord. De patriotten - en ook de vrijwel op dezelfde lijn zich bevindende verlichte conservatieven - waren conservatief en grepen graag naar de historie terug. *Grondwettige Herstelling* bepleitte niet wat wij onder democratie verstaan, Van der Capellen noemde zich terecht een geboren aristocraat. Anderzijds: is het wel juist al het werk van die achttiende-eeuwse politieke theoretici historisch (en daarom nogal conservatief, vergelijk bijvoorbeeld 117) te noemen? Als zij zich op het verleden beriepen, of dat nu Bataafse, Middeleeuwse of nog latere perioden waren, was het dan wel geschiedenis wat zij schreven, of 'philosophy teaching by example'? De discontinuïteit die volgens Leeb zou bestaan tussen de eeuwenoude empirisch-historische traditie en de mannen van 1795 met hun 'philosophy of sweet reason' (220) is zo groot, dat men zich afvraagt of de titel van zijn boek nog wel juist is! Het is natuurlijk niet on aardig, in retrospect, prinsgezinden en patriotten als een soort ideologische *feindliche Brüder* te beschouwen, zoals zij veelszins ook wel waren. Maar zou bijvoorbeeld de woede van Adriaan Kluit over *Grondwettige Herstelling* niet zo verklaard kunnen worden, dat

Kluit doorhad dat het theoretisch uitgangspunt daarvan toch anders was dan de voorgewende historie en zijn eigen natuurrecht? En sluiten Wiselius' theorieën ten diepste niet juist goed aan bij de intenties van zijn voorgangers? Was de afstand tussen hun (onhistorisch, filosofisch) gebruik der historie en zijn 'wijsgerige geschiedenis' wel zo groot? Moet het inderdaad opvallende verschil tussen de periode voor en na 1787 in plaats van in historisch-conservatief tegenover theoretisch-democratisch niet veel eer gezocht worden in een (mee door de voortgaande ontwikkeling en gewijzigde omstandigheden) radicalisering van praktische politieke uitwerking? Leeb schrijft een middenweg tussen Colenbrander (uitheemse invloeden) en Geyl (inheemse traditie) te willen bewandelen. In praktijk bevindt hij zich op de lijn van de laatste, maar de correctie, door 1787 zulk een sterke caesuur te laten vormen, betekent een zich plots opstellen aan Colenbranders zijde!

De Amerikaanse auteur toont zich blijkens dit boek (een omgewerkte Columbia-dissertatie met J. W. Smit als promotor) voortreffelijk op de hoogte van de Nederlandse geschiedenis. Ook zijn kennis van het Nederlands wekt bewondering, al roept de voor naam van de auteur van de *Herstelde Leeuw* - Lion Aitzema (245) om een glimlach en de kwalificatie van de vrouw van Willem V - 'not much of a personality' (112) - om een vraagteken.

G. J. Schutte

C. H. E. de Wit, *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787. Oligarchie en proletariaat* (Oirsbeek (L.): Lindelauf, 1974, 308 blz. f 51,50).

Volgens de schrijver ligt in dit boek 'het verrassingselement in de ondertitel besloten', maar de teneur van zijn werk zal weinig verrassingen opleveren voor ieder die heeft kennis genomen van het in 1965 verschenen proefschrift van de auteur, *De strijd tussen aristocratie en democratie in Nederland 1780-1848*. Ook in dit boek gaat het om de worsteling tussen de 'heren' en de opkomende burgerlijke middengroepen, zij het thans beperkt tot de jaren tachtig van de achttiende eeuw. Meer dan tot nu toe is geschied plaatst De Wit de gebeurtenissen van deze jaren in een internationaal kader en wijst hij op parallellen met andere revoluties in de westerse wereld omstreeks deze tijd. Daarom is er bij hem ook geen sprake meer van patriottentijd, maar van revolutie, om aan te geven dat het hier om een baanbrekende en internationaal belangrijke gebeurtenis gaat en niet om zo maar een vaderlands conflict. Evenals in Frankrijk enkele jaren later, begon ook de Nederlandse omwenteling met een aristocratische revolutie, waarin de aristocratie zich onafhankelijk probeerde te maken van de vorst (de adel in Frankrijk in 1787 tegenover Lodewijk XVI, de regenten in de Republiek vanaf het begin der vierde Engelse oorlog tegenover de stadhouder, of beter gezegd het stadhouderlijke patronagestelsel, dat de onderlinge 'vrijheid' van de heren teveel beknotte). De democratische revolutie vloeide volgens De Wit dialectisch voort uit het burgerlijk verzet tegen een dergelijke ontwikkeling, wat voor de Republiek inhield dat de burgers zich gingen bewapenen en organiseren in vrijcorpsen om zich te kunnen beschermen tegen opstootjes als het Haagse oproer van 1782.

Het belang van dit boek schuilt voornamelijk in de andere zienswijze die De Wit naar voren brengt ten aanzien van de feitelijk bekende ontwikkeling: het bevat een stuk goede, men zou haast zeggen ouderwetse, politieke geschiedschrijving, waarin alleen de interpretatie van de gebeurtenissen soms radicaal verschilt van eerdere historici als Colen-